

АНОТАЦІЯ

Смаровоз І. С. Поетика повсякденності в українській і польській сучасній жіночій прозі (Ірен Роздобудько – Мануела Гретковська) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія (галузь знань: 03 Гуманітарні науки) – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2023.

Дисертація присвячена дослідженню художньої повсякденності, змодельованої в текстах І. Роздобудько та М. Гретковської, а саме її поетики та структури. Актуальність дослідження зумовлена тим, що є низка відкритих питань, пов'язаних із оформленням художньої повсякденності як літературознавчої категорії, хоч останнім часом багато науковців із різних країн присвячують свої розвідки вивченню цього феномену, представленого на сторінках художніх текстів. Дослідження поетики художньої повсякденності здійснено на основі романів І. Роздобудько («Гудзик», «Шості двері», «Фаріде») та М. Гретковської («Полька», «Космітка» «Фаворити»). Авторки й тексти для аналізу були обрані з урахуванням доміантного критерію – увага до повсякденності персонажа. Урахувавши те, що обидві письменниці творять в епоху Постмодернізму, для якого питання повсякденності відіграє важливу роль (у феноменологічній соціології повсякденність стала провідною темою), а та сама реальність може мати різні значення залежно від кута зору, вважаємо, що вивчення способів моделювання цього художнього феномену в обраних текстах глибше розкриє поетику повсякденності. Окрім того, ми переконані, що аналізовані романи належать до жіночої прози, у якій гостро підіймаються проблеми побуту, тілесності, самоідентичності, тож дослідження поетики повсякденності дасть можливість об'єктивно відповісти на актуальні питання літературознавства, пов'язані з цими категоріями.

Мета дослідження – проаналізувати текстові стратегії, художні засоби та прийоми, які використовуються авторками для відображення повсякденного життя персонажів обраних романів.

Наукова новизна. У дослідженні ґрунтовно проаналізовано літературознавчі підходи до розуміння повсякденності та здійснено спробу дефініювати поняття «художня повсякденність», а також уперше зроблено компаративний аналіз творчості І. Роздобудько та М. Гретковської з погляду поетики повсякденності.

Практичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення художньої повсякденності, зіставлення української та польської літератур, під час розробки й викладання спецкурсів із компаративістики, історії української та польської літератур.

Особистий внесок здобувача полягає в самостійному дослідженні поетики повсякденності в обраних текстах. Усі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист, отримані авторкою самостійно.

У першому розділі роботи «*Теоретико-методологічні засади дослідження*» представлено розвиток категорії повсякденності в різних галузях науки від її зародження до сучасності. Відзначено, що історики (М. Блок, Ф. Бродель, Ж. Дюбі, Ж. Ле Гофф, Л. Февр та ін.), описуючи щоденне життя людини, першими почали вивчати повсякденність, а саме поняття (Alltäglickeit) до наукового обігу в 1901 році ввів З. Фройд.

Проаналізовано погляди П. Бергера, Б. Вальденфельса, М. Вебера, Е. Гусерля, Н. Еліаса, І. Карівеця, О. Коляструк, Т. Лукмана, Т. Умерле, А. Шюца й зауважено, що кожна галузь науки розглядає повсякденність у межах свого предмета дослідження.

Проаналізовано сутність художньої повсякденності в літературознавстві, систематизовано погляди науковців на феномен повсякденності та проблеми, пов'язані з його студіями. Запропоновано дефініцію художньої повсякденності та виокремлено її характерні особливості, визначено роль і місце повсякденності

в текстах різних жанрів. Проаналізовано теорію габітусів П. Бурдьє та можливість її використання в дослідженні поетики повсякденності.

У другому розділі «Специфіка компаративного осмислення повсякденності у творах художньої літератури» розглянуто особливості розвитку сучасної жіночої прози як української, так і польської. З'ясовано їхні характерні ознаки: у центрі жіночого тексту знаходиться жінка, у жіночому тексті формується новий особливий тип героя, осмислюється травматичний досвід та інші. Ураховано, що для жіночого письма характерними є відкритість, емоційність, іронічність, автобіографічність, фрагментарність. Узято до уваги те, що всі ці особливості притаманні не лише творам, які належать до жіночої прози, у зв'язку з чим, наголошено на тому, що недослідженим до кінця залишається художній стиль, притаманний жіночим текстам. Відзначено, що стать автора не може бути головним маркером жіночої прози, адже для літературознавців важливішим критерієм класифікації текстів є їхні художні особливості.

Проведено дослідження способів презентації повсякденності в романах І. Роздобудько та М. Гретковської у компаративному аспекті. Унаслідок розгляду літературознавчих розвідок, присвячених творчості І. Роздобудько та М. Гретковської, встановлено, що науковці не аналізували поетику повсякденності в текстах цих авторок. Помічено, що в центрі повсякденності, представленій як І. Роздобудько, так і М. Гретковською, знаходяться жіночі та чоловічі образи. Повсякденності, змодельованій на сторінках текстів І. Роздобудько, притаманний національний колорит, а М. Гретковської – універсальність і національна нейтральність. Спільною рисою повсякденності, відтвореної обома письменницями, є людиноцентричність.

З'ясовано, що у повсякденності, змодельованій на сторінках «Гудзика» І. Роздобудько і «Фаворитів» М. Гретковської, має місце карнавалізація. Карнавалізована повсякденність в обох письменниць символічна, іронічна, парадоксальна, амбівалентна. Відмінним є те, що повсякденність, змодельована

І. Роздобудько, є поетично-ліричною, а М. Гретковською – натуралістичною, епатажною.

У третьому розділі «Основні складові поетики повсякденності у творах І. Роздобудько та М. Гретковської» досліджено шляхи, текстові стратегії, прийоми та засоби художнього моделювання повсякденності. Також окреслено спорідненість та відмінність осмислення повсякденності у творах І. Роздобудько та М. Гретковської на прикладі інтермедіальності.

Установлено, що тіло, простір та травма є фундаментальними структурними елементами повсякденності, відтвореної на сторінках текстів І. Роздобудько («Гудзик», «Шості двері», «Фаріде») та М. Гретковської («Полька», «Космітка» «Фаворити»). Основою дослідження художньої репрезентації тіла як центру організації повсякденності у романі-апокрифі І. Роздобудько «Фаріде» та романі з елементами еротики М. Гретковської «Фаворити» став тілесно-міметичний метод аналізу Ф. Штейнбука. Проаналізовано художнє відображення таких категорій тілесності (найяскравіше представлених у «Фаріде» І. Роздобудько та «Фаворитах» М. Гретковської): краса, пам'ять, страждання, кохання, смерть.

Після порівняння особливостей художнього моделювання простору повсякденності, наявних у романах І. Роздобудько («Гудзик», «Шості двері») та М. Гретковської («Полька», «Космітка»), доведено, що простір представлений у таких вимірах: фізичний простір, внутрішній (психологічний), перцептивний та віртуальний.

Виявлено, що складники повсякденності – побут, тіло, вчинки – стають ключем до розкриття внутрішнього світу персонажів, адже зовнішні прояви повсякденності (простір, час, одяг, тіло, реакції тощо) віддзеркалюють їхній внутрішній світ.

Травматичні події зумовлюють бажання втечі героїні «Шостих дверей» І. Роздобудько до паралельної реальності. Реальний та ірреальний світи,

змодельовані обома авторками, творять цілісну нерозривну повсякденність романів.

Помічено, що в повсякденності, відтвореній письменницями, простежується орієнтація на приватність персонажа, увага до його побутової сфери та деталей, домінування внутрішніх почуттів над загальноприйнятими нормами, протистояння габітусу, зосередження уваги на тілесності. Домінантними рисами повсякденності, представлені І. Роздобудько, є драматичність, ліричність, символічність, у той час як у М. Гретковської – автобіографічність, епатажність, натуралістичність, іронічність.

Досліджуючи кінопоетику в «Фаріде» та «Шостих дверях» І. Роздобудько, а також у «Фаворитах», «Космітці» та «Польці» М. Гретковської, за основу були взяті елементи кінопоетики, які виокремила в літературному творі А. Покулевська: монтаж, кадр (мізансцена), план, ракурс, ритм. Проаналізовано художнє відображення звуку, яскраво представленого на сторінках текстів обох авторок. Установлено, що обидві письменниці послуговуються вище зазначеними засобами кінопоетики, досягаючи бажаної мети (розстановка акцентів на важливих деталях, розтягування часу, поєднання реального з ірреальним світом в органічну цілісну повсякденність тощо). Передбачувано, що в автобіографічних щоденниках «Полька» та «Космітка» М. Гретковська не так активно використовує засоби кінопоетики, як у «Фаворитах». Письменниці обирають засоби кінопоетики залежно від жанру твору. Обидві авторки, моделюючи повсякденність, надають експресивності образам, використовуючи музичні мотиви.

Висновки, зроблені на підставі дослідження, можуть стати підґрунтям для узагальненого теоретичного опису поетики повсякденності, а також можуть бути використані для подальшого вивчення і зіставлення української та польської літератур, у спецкурсах із історії української та польської літератур.

Ключові слова: українська література, польська література, компаративні студії, художня повсякденність, проза, жіноча література, простір, час, дискусія, роман, жанр, топос, геопоетика, творчість, сюжет.